

De vaste commissie voor Binnenlandse Zaken heeft enkele vragen en opmerkingen over de brief van de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties d.d. 30 april 2020 houdende de vierde rapportage Renovatie Binnenhof (Kamerstuk 34 293, nr. 94).

De voorzitter van de commissie,  
Ziengs

De griffier van de commissie,  
Roovers

## VIERDE RAPPORTAGE RENOVATIE BINNENHOF (34 293, nr. 94)

De leden van de **VVD-fractie** bedanken de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties voor de vierde rapportage Binnenhof. Graag willen zij de Staatssecretaris een aantal vragen voorleggen. De renovatie van het Binnenhof komt nu meer in de uitwerkingsfase terecht, zo valt in de brief te lezen. De leden van de VVD-fractie vragen of er door de COVID-19 uitbraak veranderingen in het programma van eisen of ontwerp te voorzien zijn. Zo ja, welke zijn dat precies? Zo neen, hoe onderzoekt de Staatssecretaris de consequenties van de COVID-19 uitbraak dan en wanneer zijn resultaten te verwachten? Kan het ook zijn dat de COVID-19 uitbraak wijzigingen qua hygiëne/veiligheid ruimte in het ontwerp vereist? Heeft er inmiddels een Coronacheck op het ontwerp plaatsgevonden? Is voor de tijdelijke huisvesting ook onderzocht of deze COVID-19 bestendig is? Gaarne krijgen de leden van de VVD-fractie een reactie.

In het rapport van Van den Dobbelsteen zijn 13 maatregelen voorgesteld. Wat gebeurt er als de 13 maatregelen die naar aanleiding van dit rapport worden onderzocht wel voldoen, maar niet binnen de financiële kaders passen? Hoe wordt bepaald of deze wel of niet binnen de financiële kaders passen? Gaarne krijgen de leden van de VVD-fractie een reactie. Eind februari 2020 is door de architecten en technisch adviseurs het functioneel voorontwerp voor het gebouwdeel Tweede Kamer voorgelegd aan de gebruiker en het Rijksvastgoedbedrijf. Voor de zomer wordt het uiteindelijke voorontwerp ter toetsing voorgelegd voor besluitvorming rond de zomer. Wat zijn nu de openstaande punten waarover nog besloten moet worden om het voorontwerp definitief te maken? De leden van de VVD-fractie vragen of dit nog steeds het schema is en hoe de Tweede Kamer hierbij wordt betrokken. Ook is er overleg over de terugkeer van Nieuwspoot in het gebouw van de Tweede Kamer. Besluitvorming over de definitieve situatie is voorzien voor het zomerreces. Is dat nog steeds het schema en hoe wordt de Tweede Kamer daarbij betrokken, zo vragen de leden van de VVD-fractie. Wordt er overigens gedacht aan alternatieve locaties voor Nieuwspoot? En waarom gelden er andere beslismomenten («rond de zomer» versus «voor de zomer»)? Gaarne krijgen de leden van de VVD-fractie een reactie. Als gevolg van het jaar uitstel is er meer tijd om de ICT en audiovisuele middelen in het gebouw Bezuidenhoutseweg 67 te realiseren. De leden van de VVD-fractie vragen de Staatssecretaris om aan te geven wat er op dat gebied nog moet gebeuren.

De Staatssecretaris ziet geen mogelijkheid om de verhuizing tijdens het verkiezingsreces van 2021 te laten plaatsvinden en staat de verhuizing nu gepland voor het zomerreces van 2021. Is het besluit om dan te verhuizen genomen? De leden van de VVD-fractie vragen hoe zeker het is dat het bij één jaar uitstel blijft. Wat als het niet lukt om in het zomerreces van 2021 te verhuizen? Is het enige alternatief dan weer een jaar uitstel? Zo neen, wat zijn dan de alternatieven voor een verhuizing in één keer en 12 maanden uitstel? Is daarvoor een scenarioplanning gedaan? En zo ja, is er een back-up plan, zo vragen de leden van de VVD-fractie. Uitstel kwam aanvankelijk door de stikstofproblematiek. De vraag is of dat nu is opgelost. Wat is de invloed van COVID-19 op het tijdpad? Gaarne krijgen de leden van de VVD-fractie een reactie.

Er is meer geld uitgetrokken voor extra beveiliging van de tijdelijke huisvesting. Zijn er ook meer kosten te verwachten voor extra beveiliging van het Binnenhof zelf?

In de brief wordt ingegaan op de motie-Jetten c.s. en het amendement Sneller. De uitwerking hiervan wordt parallel onderzocht naast de voorontwerpfase van gebouwdeel Tweede Kamer. Wat wordt er bedoeld met het gestelde dat deze uitwerking kan leiden tot een huisvestingsvraag voor de Tweede Kamer als gebruiker waarbij alle huisvestingslocaties van

de Tweede Kamer worden beschouwd, zowel binnen als buiten het Binnenhof? Om hoeveel vierkante meters extra ruimtevraag in totaal gaat het? Kan dit de overgang naar de tijdelijke huisvesting in 2021 in gevaar brengen? Hoe past de uitwerking in relatie tot de huisvestingsvraag binnen de gemaakte financiële afspraken? Gaarne krijgen de leden van de VVD-fractie een reactie van de Staatssecretaris.

De leden van de VVD-fractie hebben ook een vraag over een andere motie, en wel de motie-Bisschop c.s. over het in oorspronkelijke stijl inrichten van de Oude Zaal. Zij vragen de Staatssecretaris nader in te gaan op deze passage. Moet deze passage zo worden gelezen dat de Staatssecretaris de aangenomen motie naast zich neerlegt als de gebruiker geen verzoek tot wijziging van de functie van de Oude Zaal indient? Gaarne krijgen zij een reactie.

Bij de doorvertaling van het investeringsbudget is rekening gehouden met een structurele indexatie van 2,5% per jaar, maar de conjuncturele component is de afgelopen jaren veel harder gestegen. Het is de vraag of deze conjuncturele component de komende tijd ook zo hard zal stijgen. In het tweede kwartaal worden samenwerkingsovereenkomsten met aannemers gesloten. In hoeverre is te verwachten dat de prijzen omlaag zullen gaan door de huidige omstandigheden (COVID-19)? Is het verstandig nu die contracten te sluiten gezien de huidige economische situatie?

Tot slot vragen de leden van de VVD-fractie de Staatssecretaris om de oude begroting, alsmede de nieuwe begroting, met daarbij een uitsplitsing naar de gebruikers en uitsplitsing naar renovatie versus verhuizing tijdelijke huisvesting, naar de Kamer te sturen.

De leden van de **PPV-fractie** stellen de volgende vragen:

«Op 15 april 2020 is de eerste samenwerkingsovereenkomst gesloten met Heijmans.» Kan de keuze voor Heijmans worden onderbouwd, zo vragen de leden van de PPV-fractie?

«De stikstofproblematiek bij deze tijdelijke huisvesting is onlangs opgelost zodat de vergunningsaanvraag in zijn afrondende fase is.» Wat hield dit (niet-bestaande) «stikstofprobleem» precies in en hoe is het opgelost, zo vragen de leden van de PPV-fractie?

«De Tweede Kamer nam vorig jaar tijdens de algemene politieke beschouwen [helaas] de motie Jetten c.s. (Kamerstuk 35 300, nr. 19) aan om het budget voor de ondersteuning van parlementariërs structureel met € 10 miljoen per jaar te verhogen.» Welke (financiële) consequenties t.a.v. de huisvesting verwacht de Staatssecretaris hiervan voor zowel B67 als het Binnenhofcomplex, zo vragen de leden van de PPV-fractie?

Deelt de Staatssecretaris de mening dat het van de zotte is dat (1) door een niet-bestaand «stikstofprobleem» de renovatie een jaar vertraging oploopt, (2) dit tot een extra kostenpost van maar liefst € 25 miljoen leidt en (3) hierdoor de Grafelijke Zaken niet gerenoveerd kunnen worden, zo vragen de leden van de PPV-fractie?

€ 25 miljoen *extra* kosten voor een niet-bestaand «stikstofprobleem» – hoe legt de Staatssecretaris dat uit?

Is de Staatssecretaris bereid ervoor te zorgen dat financiële middelen, bedoeld voor de renovatie, geenszins – op welke manier dan ook – worden aangewend voor stikstof- en aanverwante onzinmaatregelen? Ziet de Staatssecretaris mogelijkheden – mede gelet op de ontwikkelingen rondom corona en de gevolgen hiervan voor het Kamerwerk – om de renovatie, juist nu, gefaseerd uit te voeren, opdat tijdelijke verhuizing naar B67 uiteindelijk niet meer nodig zal zijn?

De leden van de PPV-fractie merken op dat aan de weggestuurde tropische-kantoor-architect, die zich duidelijk niet aan de opdracht «sober en doelmatig» heeft gehouden, € 2,7 miljoen excl. BTW wordt betaald. Is er over dit bedrag onderhandeld? Heeft een professionele externe partij hierbij bemiddeld?

Kan de Staatssecretaris onderbouwen hoe het bedrag van € 1,2 miljoen excl. BTW voor het (her)bruikbare deel van het voorontwerp tot stand is gekomen?

Kan de Staatssecretaris onderbouwen hoe de overige € 1,5 miljoen excl. BTW tot stand is gekomen?

Naar aanleiding van de bijlage bij de brief van de Staatssecretaris stellen de leden van de PVV-fractie nog de volgende vragen:

«Het plaatsen van zonnepanelen is momenteel nog niet opgenomen in het huidige ontwerp.» De leden van de PVV-fractie vragen of de Staatssecretaris ervoor kan zorgen dat dit ook zo blijft?

Deelt de Staatssecretaris de mening dat een terugverdientijd van PV-systemen en zonnecollectoren van 7 tot 25 jaar wel erg ruim is? Kan dit worden gepreciseerd?

Hoe wordt de terugverdientijd van PV-systemen en zonnecollectoren berekend? Hoe wordt hierbij rekening gehouden met de kosten van onderhoud en/of vervanging van componenten?

«De mate van toepassing van circulaire materialen en producten is afhankelijk van het projectbudget.» Hoeveel wenst de Staatssecretaris hieraan maximaal uit te geven? Wat is de prijsverhouding tussen circulaire en «niet-circulaire» materialen en producten, zo vragen de leden van de PVV-fractie?

De leden van de **CDA-fractie** hebben kennis genomen van de vierde rapportage inzake de renovatie van het Binnenhof.

De leden van de CDA-fractie vragen of de planningen voor de tijdelijke huisvestingen van de Tweede Kamer en Eerste Kamer en de Raad van State gehaald kunnen worden. Daarbij speelt ook de vraag of de Corona-crisis leidt tot aanpassing van de eisen voor de tijdelijke huisvesting. Zo ja, wat zullen daar de kosten van zijn?

De leden van de CDA-fractie vragen of de verschillende ontwerpen van de gebouwdelen van het Binnenhofcomplex eveneens «Corona-proof» zijn.

De leden van de CDA-fractie waarderen het dat gestreefd wordt om Nieuwspoord terug te laten keren in het complex. Graag vernemen zij of daar extra kosten aan verbonden zijn.

De leden van de CDA-fractie zien dat de vraag van het lid Ronnes, gedaan tijdens het AO van 17 oktober 2019, om het moment van verhuizing naar de tijdelijke huisvesting te laten plaatsvinden tegelijk met de geplande verkiezingen in maart 2021, nader is bezien. Zij betreuren het dat er geen mogelijkheid is om de verhuizing zo te combineren, maar beseffen ook dat er andere en meer zwaarwegende belangen zijn.

De leden van de CDA-fractie vernemen graag spoedig wat de feitelijke en financiële gevolgen zijn van de uitwerking van de motie Jetten (35 300, nr. 19) om het budget voor de ondersteuning van parlementariërs structureel met € 10 miljoen per jaar te verhogen.

De leden van de **D66-fractie** hebben kennisgenomen van de vierde voortgangsrapportage renovatie Binnenhof. Zij hebben nog enkele vragen die ze aan de Staatssecretaris willen voorleggen.

De leden van de D66-fractie constateren dat er op verzoek van de Tweede Kamer als gebruiker een second opinion over het buitenklimaat is uitgevoerd. Deze leden vragen of er nader aangegeven kan worden wat uit deze second opinion is gekomen? Zijn hier nog grote problemen naar voren gekomen, of gevolgen voor het proces anders dan omschreven in de voortgangsrapportage?

De leden van de D66-fractie vragen op welke termijn er duidelijkheid wordt verwacht rondom de publieksingang van de Tweede Kamer, en van welke factoren deze planning afhangt?

De leden van de D66-fractie constateren dat er nu niet voor gekozen is om certificering middels BREEAM-NL na te streven. Deze leden vragen of er wel andere verdergaande meetmethodes worden toegepast, zodat het effect van de duurzaamheidsmaatregelen in totaal ook inzichtelijk wordt? De leden van de D66-fractie vragen tevens of er ook wordt vastgelegd welke materialen waar en hoe worden toegepast om toekomstig hergebruik en verbouw te vergemakkelijken (zoals in het materialenpaspoort)?

De leden van de D66-fractie vragen wat de gevolgen zijn van de vertraging die is opgelopen bij de verhuizing van het Ministerie van Algemene Zaken? Zij vragen op welke wijze deze eventueel kan worden ingehaald en wat het voor planning en kosten betekent wanneer dit niet het geval is?

De leden van de D66-fractie constateren dat de ingebruikname van de Oude Zaal wordt meegenomen in het onderzoek van de voorontwerpfase. Deze leden vragen in hoeverre de eisen die worden gesteld voor het in gebruik nemen van de Oude Zaal van hetzelfde niveau zullen zijn als de andere zalen met dezelfde functie?

De leden van de D66-fractie vragen of er nader geduid kan worden wat er wordt bedoeld met de passage in de voortgangsrapportage «het benutten van alle huisvestingsopties, zowel binnen als buiten het Binnenhof»?

De leden van de D66-fractie vragen of er nader uiteengezet kan worden wat de marktspanning voor het budgettaire beeld van de renovatie betekent en in hoeverre de verwachting is dat er door onzekerheden als COVID-19 nog extra middelen benodigd zijn voor de renovatie?

De leden van de D66-fractie constateren dat er binnen de Kamer al begonnen is met voorbereidingen van de tijdelijke verhuizing, bijvoorbeeld in de Handelingenkamer. Deze leden vragen welke werkzaamheden of verhuizingshandelingen er in de Kamergebouwen al plaatsvinden in de aanloop naar de verhuizing, en wat dit eventueel betekent voor het functioneren van de Kamer in deze periode?

De leden van de D66-fractie constateren dat een deel van de hoger uitgevallen lasten als gevolg van het uitstellen van de verhuizing wordt gedekt vanuit de begroting van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Deze leden vragen welke middelen binnen de begroting van BZK hiervoor worden gebruikt? Tevens constateren de leden van de D66-fractie dat de Grafelijke Zalen niet worden gerenoveerd. Deze leden vragen wat de huidige staat van deze zalen is nu de renovatie niet doorgaat, en op welke termijn er (groot) onderhoud voor deze zalen gepland staat of nodig wordt geacht?

De leden van de **fractie van GroenLinks** hebben met interesse kennisgenomen van de vierde voortgangsrapportage. Deze leden hebben hierover nog enkele vragen aan de Staatssecretaris.

De leden van de fractie van GroenLinks zijn, zoals bekend, van mening dat duurzaamheid een belangrijk aspect is bij de verbouwing. Zij zijn van mening dat de renovatie van het gehele complex een goed moment is om duurzaamheidsmaatregelen te nemen. Zij zijn ook van mening dat dit goed past bij het goede voorbeeld dat de overheid in het algemeen en het parlement specifiek hiermee geeft aan de samenleving. Deze leden vinden het uiteraard van belang dat het geld dat gemoeid is met de renovatie van het Binnenhof goed en doelmatig moet worden besteed. Zij zijn evenwel van mening dat duurzaamheidsmaatregelen nu op de langere termijn juist (energie)kosten kunnen besparen en dat het daarom de moeite waard is om effectieve investeringen te doen. Niet alleen uit het oogpunt van duurzaamheid, maar ook vanuit het oogpunt van kostenbesparingen op de langere termijn. Deelt de Staatssecretaris deze mening?

Over de duurzaamheidsparagraaf hebben de leden van de fractie van GroenLinks op dit moment een aantal concrete vragen.

- In de bijlage onder punt 8 over circulaire materialen en producten staat dat de mate van toepassing afhankelijk is van het projectbudget. Kan de Staatssecretaris dit nader concreet toelichten? En deelt hij de mening dat het niet logisch is om van de samenleving te vragen om circulair te bouwen en als overheid dat dan niet ook maximaal te doen?
- In de bijlage onder punt 5 over de PV-systemen en zonnecollectoren op daken staat dat het plaatsen van zonnepanelen momenteel nog niet is opgenomen in het huidige ontwerp en dat op dit moment wordt gewerkt aan een nieuw VO voor de TK, waarin dit wordt opgenomen waar dit binnen de projectkaders valt en kostenefficiënt is. Kan dit nader worden toegelicht? Wat is de precieze definitie van de projectkaders en hoe wordt kostenefficiëntie bepaald?
- In de bijlage staat dat CO<sub>2</sub>-accountancy en verantwoording nu niet in scope project valt. Kan dit nader worden toegelicht?

De leden van de fractie van GroenLinks begrijpen dat door het uitstel van de verhuizing met een jaar, naar de zomer van 2021, er ca. 25 miljoen euro extra kosten zijn. Als gevolg hiervan worden de Grafelijke zalen niet gerenoveerd. Wat betekent dit concreet voor deze zalen, welk onderhoud wordt niet uitgevoerd? En wat zijn de gevolgen hiervan? Betekent dit bijvoorbeeld dat eventuele latere renovatie moeilijker uitvoerbaar zal zijn of dat onherstelbare schade kan optreden?

De leden van de fractie van GroenLinks vernemen graag van de Staatssecretaris of de coronacrisis, voor zover nu in te schatten, gevolgen zal hebben voor de planning en de uitvoering van de (voorbereidende) werkzaamheden? Zo ja, wat zijn deze gevolgen? In het verlengde hiervan vragen de aan het woord zijnde leden of, mocht de 1,5 meter samenleving nog lange tijd aanhouden, er overwogen wordt om bij de tijdelijke huisvesting van de Tweede Kamer te kijken naar het benutten van meer verdiepingen zodat er meer beschikbare werkplekken zijn? Zo ja, welke mogelijkheden zijn er en wat zijn de consequenties van het gebruik van meer kantoorruimte?

Tot slot zouden de leden van de fractie van GroenLinks het op prijs stellen als een geactualiseerde schematische tijdlijn van de belangrijkste momenten in het project kan worden gedeeld.

De leden van de **SP-fractie** hebben kennis genomen van de vierde rapportage Renovatie Binnenhof. Zij hebben daar nog een aantal vragen over.

De leden van de SP-fractie maken zich zorgen over de vertraging en oplopende kosten voor de renovatie Binnenhof. Volgens deze leden is het van belang dat de rijksoverheid het goede voorbeeld geeft en niet – wederom – terecht komt in een project waarbij kosten en termijnen worden overschreden. De leden van de SP-fractie lezen in de rapportage dat bezuinigingen voor de reeds bekende kostenoverschrijdingen worden gevonden door onder andere de Grafelijke Zalen niet te renoveren. Voorts staat vermeld dat € 5 mln. wordt opgevangen binnen de begroting van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Ook de extra kosten voor de beveiliging van de tijdelijke huisvesting van € 25 mln. worden binnen genoemde begroting opgevangen. Wat betekent dit concreet? Zijn hierdoor bezuinigingen te verwachten op andere posten op deze begroting? Garandeert de Staatssecretaris dat kostenoverschrijdingen niet zullen worden opgevangen door te bezuinigen op uitgaven op deze begroting voor de samenleving?

De leden van de SP-fractie maken zich zorgen over de kosten gemoeid met de uitvoering van de motie Jetten c.s. (Kamerstukken II, 2019–2020, 35 300, nr. 19). In de rapportage wordt aangegeven dat nog geen inzicht is in de kosten en consequenties die deze motie zal hebben. Wanneer verwacht de Staatssecretaris hier wel duidelijkheid over te kunnen geven? De motie Jetten wordt deels betaald uit onderbestedingen bij de huurtoeslag. Kan de Staatssecretaris aangeven of vanwege de huidige economische teruggang wordt verwacht dat meer huishoudens in de nabije toekomst zijn aangewezen op huurtoeslag? Zo ja, welke consequenties heeft dit voor de uitvoering van de motie Jetten c.s.?

De Coronacrisis heeft op dit moment een grote impact op het werk van de Staten Generaal. Om het parlementaire werk voort te kunnen zetten zijn maatregelen genomen waaronder het in gebruik nemen van extra zalen, een andere opstelling en extra schoonmaakwerkzaamheden. Deskundigen waarschuwen dat deze maatregelen potentieel nog lang nodig zullen zijn en rekening dient te worden gehouden met nieuwe uitbraken in de komende jaren. De Staatssecretaris schrijft in de rapportage dat de huidige uitbraak van COVID-19 de renovatie kan raken maar dat eventuele gevolgen nog niet zijn in te schatten. De leden van de SP-fractie vragen de Staatssecretaris niet enkel te kijken naar de gevolgen van de huidige uitbraak maar vragen ook te analyseren welke maatregelen ook op langere termijn genomen dienen te worden om zowel in de tijdelijke huisvesting als na de renovatie beter om te kunnen gaan met nieuwe uitbraken.

De leden van de SP-fractie zijn van mening dat het Binnenhof niet alleen van belang is voor de politiek maar voor de samenleving als geheel. Het hart van de democratie kan niet zonder de mensen die ze vertegenwoordigen, menen deze leden. De SP-fractie is van mening dat de renovatie van het Binnenhof een uitgelezen kans biedt de historie van het Binnenhof beter te leren kennen en daar een zo breed mogelijk publiek bij te betrekken. De leden van de SP-fractie zijn verheugd dat de Staatssecretaris in gesprek is met de gemeente Den Haag om uitvoering te geven aan de aangenomen motie Beckerman c.s. (Kamerstukken II, 2019–2020, 34 293, nr. 87) die opriep een breed publiek te laten participeren bij het archeologisch onderzoek dat zal plaatsvinden in het kader van de renovatie Binnenhof. De leden van de SP-fractie maken zich zorgen over de zinsnede op pagina 11 van de rapportage waarin de Staatssecretaris stelt «de subsidieregeling voor invulling van deze motie vervalft eind 2020». Om welke subsidieregeling gaat het? Welke consequenties heeft dit? Betekent deze zinsnede dat de Staatssecretaris vreest geen uitvoering te kunnen geven aan genoemde motie?

De leden van de **PvdA-fractie** hebben met interesse kennis genomen van de brief van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties inzake de vierde rapportage renovatie Binnenhof. Deze leden hebben een aantal vragen die zij graag opgehelderd zien.

In de voortgangsrapportage wordt aandacht besteedt aan het ontwerp van de Tweede Kamer en minder aan de voortgang bij andere Binnenhof bewoners. Welke knelpunten leven daar in de ontwerpen? Deelt de Staatssecretaris de mening dat, gezien het feit dat alle Binnenhofbewoners (Algemene Zaken, Eerste Kamer, Raad van State) in de stuurgroep zitten en de opdracht hebben gezamenlijk op te trekken, het belangrijk is inzicht te hebben in de voortgang van alle vier de bewoners? Is de Staatssecretaris bereid deze transparantie te geven en ook inzicht te verschaffen in de voortgang van andere ontwerpen?

De Minister stelt dat de verschillende ontwerpen van de gebouwdelen volgens de planning verlopen. Welke planning wordt hier bedoeld? Hoe verhoudt dit zich tot de nieuwe demarcatie Raad van State en Tweede Kamer? Kan inzicht worden gegeven in de gehele planning inclusief Algemene Zaken, Eerste Kamer en Raad van State? Kan worden aange-



geven wat precies is verschoven? Welke consequenties heeft deze verschuiving voor de Tweede Kamer?

Is het waar dat de vergunningen voor de start van de daadwerkelijke renovatie van het Binnenhof nog niet zijn aangevraagd? Om welke vergunningen gaat het? Wat is de Staatssecretaris bekend over de planning van het vergunningetraject? Hoe lang verwacht hij dat dit traject gaat duren? Welke impact verwacht de Staatssecretaris dat de stikstof- dan wel coronacrisis hebben op de duur van dit traject? Hoe lang zal het duren voordat daadwerkelijk met de bouw kan worden begonnen na het afgeven van de vergunningen? Bestaat de kans dat wanneer de verhuizing naar B67 plaats heeft voor het afgeven van de vergunning het Binnenhof gedurende een lange tijd leeg staat terwijl nog niet kan worden begonnen met de renovatie? Deelt de Staatssecretaris de mening dat zolang er geen vergunningen zijn afgegeven de verhuizing naar B67 niet kan plaats vinden? Welke garanties kunnen worden gegeven dat de verbouwing niet langer zal duren dan 5,5 jaar, vanaf het moment van verhuizing? Bestaat er een recente haalbaarheidsstudie of review naar de plannen zoals deze zich nu ontwikkelen? Zo ja, wat zegt deze over de haalbaarheid?

De leden van de PvdA-fractie vragen wat de impact is van het project renovatie Binnenhof voor de binnenstad van Den Haag? Welke impact heeft de renovatie op de horeca, winkels en musea in de directe omgeving? Wat is de impact van de renovatie voor de ondernemers in combinatie met de maatregelen genomen tegen het coronavirus? Is het wel verantwoord om te verhuizen zolang niet duidelijk is wanneer er daadwerkelijk met de bouw kan worden begonnen? In hoeverre is hierover al overeenstemming tussen het Rijksvastgoedbedrijf, de gemeente en de omgeving?

Hoe is het budget verdeeld over de verschillende Binnenhofgebruikers en welk opslagpercentage (projectvoorstel niet zijnde bouwkosten) hanteert het Rijks vastgoedbedrijf? Uit welke kosten bestaat deze opslag?

De leden van de PvdA-fractie vragen of er een overzicht kan worden gegeven van het totale budget voor de renovatie van het Binnenhof met daarbij een specifiek overzicht per gebruiker? Kan worden aangegeven hoe het budget er nu uitziet, wat is er tot nu toe uitgegeven, waaraan en met welk doel? Welk deel daarvan ging naar het Rijksvastgoedbedrijf? Is de Staatssecretaris bereid om alle financiële uitgaven die tot nu toe zijn gedaan, en die u van plan bent te doen, openbaar te maken?

De leden van de PvdA-fractie lezen dat de B67 onderdeel is van de strategische voorraad van het Rijksvastgoedbedrijf. Waarom komen de kosten voor de B67 dan ten laste van het projectbudget renovatie Binnenhof? Kan de Staatssecretaris hier duidelijkheid over verschaffen? Tot slot vragen de leden van de PvdA-fractie zich af of B67 Corona-proof is. Klopt het dat alle bezoekersstromen via een enkele ingang binnen komen? Zo ja, kan hierdoor wel aan de 1,5 meter richtlijnen worden voldaan? Deelt de Staatssecretaris de mening dat wanneer de gehele samenleving moet anticiperen op 1,5 meter, dit juist geldt voor de Tweede Kamer? Zo ja, hoe gaat hij de 1,5 meter richtlijnen in B67 realiseren? Is de Staatssecretaris bereid om de Tweede Kamer zo spoedig mogelijk, maar vóór het zomerreces een uitgewerkt plan toe te sturen met de maatregelen die hij neemt om het gebouw Corona-proof te maken?

De leden van de **ChristenUnie-fractie** danken het kabinet voor de toegezonden stukken.

De renovatie van het Binnenhof gaat wat de leden van de ChristenUnie-fractie betreft niet enkel over geld of tijd. Het gaat in de eerste plaats over het kloppend hart van onze parlementaire democratie en hoe het Binnenhof die rol ook in de toekomst kan blijven spelen. Daarbij zijn de monetaire en planmatige kaders van groot belang, omdat de renovatie vanuit gemeenschapsgeld wordt betaald. Dat hiermee verstandig behoort



te worden omgegaan, wordt nog eens extra onderstreept in de coronacrisis, die grote economische gevolgen zal helpen.

Tegelijkertijd zien de leden van de ChristenUnie-fractie ook een aanjaagfunctie bij de rijksoverheid om bouwprojecten door te zetten. Zij onderschrijven dan ook volmondig de oproep die de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties 22 april jongstleden deed, samen met bouwpartijen: blijf doorbouwen en versnel waar mogelijk. Zij hebben mede in het licht van deze oproep een aantal vragen over het voornemen om niet over te gaan tot renovatie van de Grafelijke zalen waartoe ook de Ridderzaal behoort. Zij vragen het kabinet afzonderlijk op de hieronder gestelde vragen in te gaan.

Meer nog dan bovenstaande hechten de leden van de ChristenUnie-fractie er aan hier met klem te benadrukken dat het hier een uniek gebouw betreft met grote historische waarde voor ons land, niet in de laatste plaats omdat hier in 1581 het Plakkaat van Verlatinghe werd ondertekend waarmee Filips II werd afgezet als heerser. Ziet het kabinet de waarde van deze ruimtes ook? Deelt zij de mening van de leden van de ChristenUnie-fractie dat dit een gebouw is dat gekoesterd en bewaard moet worden? Welke gevolgen heeft het voorgenomen besluit dan ook voor het behoud van de Grafelijke zalen voor toekomstige generaties? Wat zal er concreet niet worden gerenoveerd, wat wel was voorgenomen? En waarom wordt dit verantwoord geacht? Is bij dit specifieke besluit cultuurhistorische expertise ingewonnen, juist vanwege de grote waarde van het gebouw? Tevens vragen zij een nadere onderbouwing wat de financiële gevolgen zijn als niet nu, maar over bijvoorbeeld na twintig jaar tot renovatie wordt overgegaan. Zal dan niet een veelvoud moeten worden betaald van het bedrag dat nu wordt bespaard, zo vragen zij.

Daarnaast vragen de leden van de ChristenUnie-fractie hoe het voornemen om niet over te gaan tot renovatie van de Grafelijke zalen zich verhoudt tot het eerdere pleidooi van het kabinet om door te blijven bouwen. Doet het kabinet hiermee niet eigenlijk het tegenovergestelde? Zij roepen het kabinet op om te bezien hoe toch doorgang kan worden gevonden voor renovatie van de Grafelijke zalen, dat ook in deze tijd zijn meerwaarde laat zien.

De leden van de ChristenUnie-fractie lezen met instemming dat het project meer in de uitwerkingsfase terechtkomt. Welke mogelijkheden zijn er om (delen van) de renovatie naar voren te houden? Hoe kan de renovatie worden aangewend om de bouw op gang te houden? Bieden de huidige omstandigheden aanleiding of mogelijkheid om versnelling in te zetten?

De leden van de ChristenUnie-fractie hebben met interesse kennisgenomen van het overzicht weging duurzaamheidsmaatregelen renovatie Binnenhof, waarmee uitvoering wordt gegeven aan de motie Van Eijs/Van der Graaf. Zij vragen hoe naast de kostenklasse, ook de mate van impact op het bereiken van duurzaamheidsdoelen wordt meegewogen? Kan de regering ook deze impact bij de maatregelen aangeven?

Mede in het licht van de huidige crisis vragen de leden van de ChristenUnie-fractie of en hoe er mogelijkheid is voor de Kamer om in uitzonderlijke gevallen samen te komen gedurende de verhuizing naar de tijdelijke huisvesting tijdens het zomerreces 2021.

De leden van de ChristenUnie-fractie lezen dat de kosten voor de beveiliging van de tijdelijke huisvesting 25 miljoen euro hoger uitvallen dan voorzien. Zij vinden dit een zeer groot bedrag en vragen zich af welk bedrag oorspronkelijk voor de beveiliging was geraamd. Voorts vragen zij of, met inachtneming van geheimhouding waar nodig, nader kan worden onderbouwd waar deze extra kosten in gaan zitten

De leden van de **SGP-fractie** hebben kennis genomen van de vierde rapportage Renovatie Binnenhof. Deze leden hebben daarover enkele vragen.

De leden van de SGP-fractie hebben een vraag over de uitwerking van de motie Bisschop over de functie van de Oude Zaal (Kamerstukken II, 2019–2020, 34 923, nr. 90). Wat is er als reactie op deze motie in gang gezet? Klopt het dat op dit moment het verzoek tot wijziging, zoals de motie vraagt, als onderzoek meegenomen wordt in de voorontwerp fase? Wordt het herinrichten van de Oude Zaal reeds als onderdeel van het renovatieplan meegenomen? Is onderzocht of de Oude Zaal in de toekomst als commissievergaderzaal gebruikt kan worden?